

**SYLWIA WINNIK, *DZIEWCZĘTA Z AUSCHWITZ.*
GŁOS OCALONYCH KOBIET, WARSZAWA:
WYDAWNICTWO MUZA. SPORT I TURYSTYKA,
2018, SS. 303, ISBN 978-83-287-0837-2**

Dziewczęta z Auschwitz. Głos ocalonych kobiet to książka napisana przez Sylwię Winnik. Wydana została w 2018 roku przez Wydawnictwo MUZA. Sport i Turystyka. Stanowi ona zbiór dwunastu „żywych historii”, wspomnień kobiet, których dzieciństwo lub młodość przypadły na okres II wojny światowej, w tym i pobyt w obozie zagłady KL Auschwitz-Birkenau. I choć autorka, absolwentka dziennikarstwa, nie miała zapewne na celu napisania publikacji naukowej, to zgromadziła wartościowy materiał źródłowy, który wzbogacić może warsztat badawczy nie tylko historyków, socjologów, psychologów, ale również pedagogów. Zebrane historie z jednej strony poszerzają wiedzę o tragicznym okresie w historii świata i Polski, a z drugiej stanowią przykład osobistych, niepowtarzalnych relacji konkretnych osób na ten temat.

Wspomnienia obozowe są rodzajem pisarstwa historycznego lokowanego między prawdą historyczną a zapisem literackim¹. Do prac z tego zakresu wpisuje się, między innymi, następujące publikacje: Halina Birenbaum, *Nadzieja umiera ostatnia* (1967), Jerzy Bielecki, *Kto ratuje jedno życie... Pamiętnik z Oświęcimia* (1990), Charlotte Delbo, *Żaden z nas nie powróci* (2002, polskie wydanie), Adolf Gawalewicz, *Refleksje z poczekalni do gazu* (1973), Wiesław Kielar, *Anus mundi* (1972), August Kowalczyk, *Refren kolczastego drutu. Trylogia prawdziwa* (1995), Józef Kret, *Ostatni krąg* (1973), Miklós Nyiszli, *Byłem asystentem doktora Mengele* (2010), Primo Levi, *Czy to jest człowiek* (2008), Liana Millu, *Dymy Birkenau* (2007), Sam Pivnik, *Ocalały* (2013), Lyn Smith, *Holokaust. Prawdziwe historie ocalonych* (2011), Seweryna Szmaglewska, *Dymy nad Birkenau* (1989), Elie Wiesel, *Noc* (1992), Adam Ziemia, *Pajda chleba* (1957), Krystyna Żywulska, *Przeżyłam Oświęcim* (2004).

¹ Bartłomiej Krupa, *Wspomnienia obozowe jako specyficzna odmiana pisarstwa historycznego* (Kraków: Universitas 2006).

Mimo że materiałów wspomnieniowych, utrwalonych w różnych formach (pamiętniki, publikacje książkowe, filmy dokumentalne, reportaże itp.), jest wiele, wskazuje się na potrzebę pochylenia się nad zdarzeniami, problemami, przeżyciami samych kobiet w obozach, gdyż jest to problem wciąż mało zgłębiany. Podkreśla się, że doświadczenia obozowe kobiet są inne od doświadczeń mężczyzn i wymagają odrębnego traktowania². I tak na przykład po dostaniu się do obozu KL Auschwitz-Birkenau kobiety ciężarne, kobiety z dziećmi kierowane były na śmierć. Z kolei dla części kobiet – na czas pobytu w obozie – przypadł moment tragicznie przerwane macierzyństwa (uśmiercanie nowo narodzonych dzieci, śmierć dzieci w wyniku pseudomedycznych eksperymentów) czy konieczność wypracowania mechanizmów radzenia sobie z takimi bolesnymi przeżyciami. W obozowych wspomnieniach kobiet powracają ważne dla nich kwestie, związane na przykład z utratą atrybutów kobiecości³. Stąd też zwraca się uwagę na potrzebę spojrzenia na traumatyczne obozowe doświadczenia i ich konsekwencje z uwzględnieniem perspektywy dotkniętych nimi kobiet.

Bohaterkami książki Sylwii Winnik są właśnie kobiety, były więźniarki różnych obozów, w tym i obozu zagłady KL Auschwitz-Birkenau, założonego przez Niemców w połowie 1940 roku. Około 30% jego więźniów stanowiły kobiety. Pierwszy ich transport dotarł do obozu w Auschwitz 26 marca 1942 roku i były to Niemki. Najliczniejszą grupę stanowiły Żydówki z różnych krajów Europy. Pierwszy transport Polek trafił do Oświęcimia 27 kwietnia 1942 roku. Mogły w nim przeżyć tylko kobiety w wieku produkcyjnym i zdolne do pracy. Te starsze, ciężarne, z małymi dziećmi oraz dziewczynki już w trakcie pierwszej selekcji na rampie trafiały do komór gazowych.

Każda z bohaterek książki Winnik przedstawiona jest z imienia i nazwiska, przywołany jest jej obozowy numer, krótki biogram oraz osobiste wspomnienia związane również z pobytem w KL Auschwitz-Birkenau. Wszystko to opatrzone jest fotografiami samych bohaterek, ich najbliższych oraz przeplatane zdjęciami pamiątek rodzinnych. Już we *Wstępie* autorka napisze o nich: „Są symbolem i głosem ocalałych, ale również tych wszystkich kobiet, które ginąc tragiczną śmiercią w obozie zagłady, same nigdy nie miały możliwości opowiedzieć okrutnej historii”⁴.

Dziewczęta z Auschwitz... to książka napisana przez kobietę/kobiety o kobietach i z perspektywy kobiet. To dwanaście narracji o ekstremalnych sytuacjach i zdarzeniach oscylujących stale wokół życia i śmierci, osobistych doświadczeń

² Patrycja Bukalska, „Numery w kolorze lila”, *Tygodnik Powszechny* 14 (2009), <https://www.tygodnikpowszechny.pl/numery-w-kolorze-lila-136696?language=pl> (dostęp: 4.11.2019).

³ Joanna Teklik, „Balansując na krawędzi słowa: specyfika kobiecych świadectw obozowych (Delbo, Millu, Szmaglewska, Żywulska)”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka* 17 (2010), 249–262.

⁴ Sylwia Winnik, *Dziewczęta z Auschwitz. Głos ocalałych kobiet* (Warszawa: Wydawnictwo MUZA. Sport i Turystyka 2018), 11.

związanych z obozową traumą, codziennym poniżeniem, upokarzaniem, odzieraniem z człowieczeństwa. Są to także historie o sprawach z pozoru błahych, a związanych z pracą, obowiązkami czy wykonywaniem obozowych rytuałów, którym w tle zawsze towarzyszy strach oraz walka o przetrwanie.

W relacjach bohaterek uderza drobiazgowość opisów świadcząca o wnikliwej percepcji obozowej rzeczywistości, jak i wyczuleniu na przychodzące bodźce (także tym wynikającym z głodu i ciągłego napięcia). Zwracają uwagę przede wszystkim na kwestie dotyczące ludzi i relacji między nimi, towarzyszące temu emocje. We wspomnieniach powracają obrazy rozstań i spotkań z najbliższymi, rówieśnikami i współwięźniami. W kontekście zawsze pojawiają się strach, lęk, przerażenie, rozpacz, ale i tęsknota, bezradność, niezrozumienie wobec dokonującego się na ich oczach zła.

Problemy i sposoby ich przedstawiania są na wskroś kobiece, zwłaszcza te nawiązujące do brutalnie przerwane macierzyństwa, bólu i cierpienia matek patrzących na zabijanie przez oprawców ich własnych dzieci oraz mechanizmów radzenia sobie z tak ekstremalnymi doświadczeniami. Przejawy kobiecej wrażliwości odnaleźć można w opisach zdarzeń i sytuacji odzierania ludzi z godności. W narracjach poszczególnych bohaterek powracają traumatyczne momenty dotyczące utraty atrybutów kobiecości, a więc: golenia głów, oszpecania ciała w wyniku pseudomedycznych eksperymentów, zabiegów, ale i związane z głodem, noszeniem brudnych i cuchnących łachmanów.

Przedstawione w książce Winnik wspomnienia traktują również o rzeczach pięknych i wzniosłych, przede wszystkim o kobiecej solidarności. Wplecione w nie zostają wzruszające wątki spotkań w obozie z matkami, siostrami, koleżankami, przyjaciółkami, poznanymi przypadkowo kobietami (poetkami, pisarkami), które wywarły silny wpływ na ich życie. Obozowe wspomnienia traktują o okazywanej sobie każdego dnia życzliwości, pomocy, wsparciu, prezentują hart ducha i kobiecą zaradność w ekstremalnie trudnych warunkach.

Książka ta jest dowodem, że można przystosować się do nieludzkich warunków życia poprzez wypracowanie różnych mechanizmów obronnych. Zebrane historie są świadectwem, że ludzi nie mogą złamać nawet tak nieludzkie warunki zewnętrzne, jakie panowały w obozie masowej zagłady KL Auschwitz-Birkenau. Mimo że każda z bohaterek doświadczyła i doświadcza skutków obozowej traumy, spełnia się w codziennych obowiązkach, życiu małżeńskim i rodzinnym:

Dopiero po wyjściu z obozu ich losy się skrzyżowały. Od tej pory mogły dzielić się bolesnymi wspomnieniami. Wspierać się nawzajem i pomagać sobie, uczyć się na nowo żyć. Kobiety, które miałam zaszczyt poznać, utwierdziły mnie w przekonaniu, że człowiek nawet w najgorszych warunkach, nie mając niczego do ofiarowania, potrafi dać drugiemu to, co najcenniejsze – samego siebie. Potrafi zadbać o inną osobę. Zaopiekować się nią, wykorzystując niewielkie możliwości, jakie akurat posiada⁵.

⁵ Tamże, 12.

W zgromadzonych wspomnieniach znajduje potwierdzenie stanowisko Victora Frankla, także więźnia obozu w Oświęcimiu, który przekonywał, że można przekuć tragedię i cierpienie w triumf ludzkiego ducha nawet wtedy, kiedy nie daje się zmienić nieludzkich okoliczności zewnętrznych⁶. Potrzebne jest odkrycie celu i sensu swojego życia, tak jak czyniły i czynią to nadal bohaterki książki Winnik poprzez realizację ról przynoszących im satysfakcję, doświadczenie kontaktu z drugim człowiekiem, okazywanie miłości i obdarowywanie nią innych. Pomimo głębokich i nieodwracalnych skutków wojennej/obozowej traumy „dziewczęta z Auschwitz” dają temu wyraz także w odwadze przekazywania świadectwa o czasach „drutów kolczastych” kolejnym pokoleniom.

Bez wątpienia w obozowej rzeczywistości istniała koegzystencja dobra i zła. Ale rodzi się pytanie, czy rzeczywiście autorka nie starała się wydobyć i naświetlić przede wszystkim tego, co było dobre i szlachetne. Trzeba także zaznaczyć, że te dwanaście historii reprezentuje raczej wąską grupę kobiet – więźniarek obozu KL Auschwitz. Brakuje relacji kobiet z różnych warstw społecznych, środowisk, zawodów. Ponadto czytelnik doświadcza nieadekwatności pomiędzy przedstawianymi dramatycznymi wydarzeniami a używanym do ich opisu językiem wygładzonym i „ugrzeczniczonym”. Zabieg ten sprawia, że narracje tracą na swej autentyczności i naturalności.

Bibliografia

- Bukalska, Paulina. „Numery w kolorze lila”. *Tygodnik Powszechny* 14 (2009), <https://www.tygodnikpowszechny.pl/numery-w-kolorze-lila-136696?language=pl> (dostęp: 4.11.2019).
- Frankl, Victor E. *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani Holokaustu*, przeł. Aleksandra Wolnicka. Warszawa: Czarna Owca, 2009.
- Krupa, Bartłomiej. *Wspomnienia obozowe jako specyficzna odmiana pisarstwa historycznego*. Kraków: Universitas, 2006.
- Teklik, Joanna. „Balansując na krawędzi słowa: specyfika kobiecych świadectw obozowych (Delbo, Millu, Szmaglewska, Żywulska)”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka* 17 (2010), 249–262.
- Winnik, Sylwia. *Dziewczęta z Auschwitz. Głos ocalonych kobiet*. Warszawa: Wydawnictwo MUZA. Sport i Turystyka, 2018.

Dorota Pauluk⁷

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: orcid: 0000-0001-5882-0413

⁶ Victor E. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani Holokaustu*, przeł. Aleksandra Wolnicka (Warszawa: Czarna Owca 2009).

⁷ Dr hab. Dorota Pauluk, profesor nadzwyczajny w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Zakładzie Pedagogiki Szkoły Wyższej i Polskiej Myśli Pedagogicznej. Adres: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Batorego 12, 31-135 Kraków; e-mail: dorota.pauluk@uj.edu.pl.